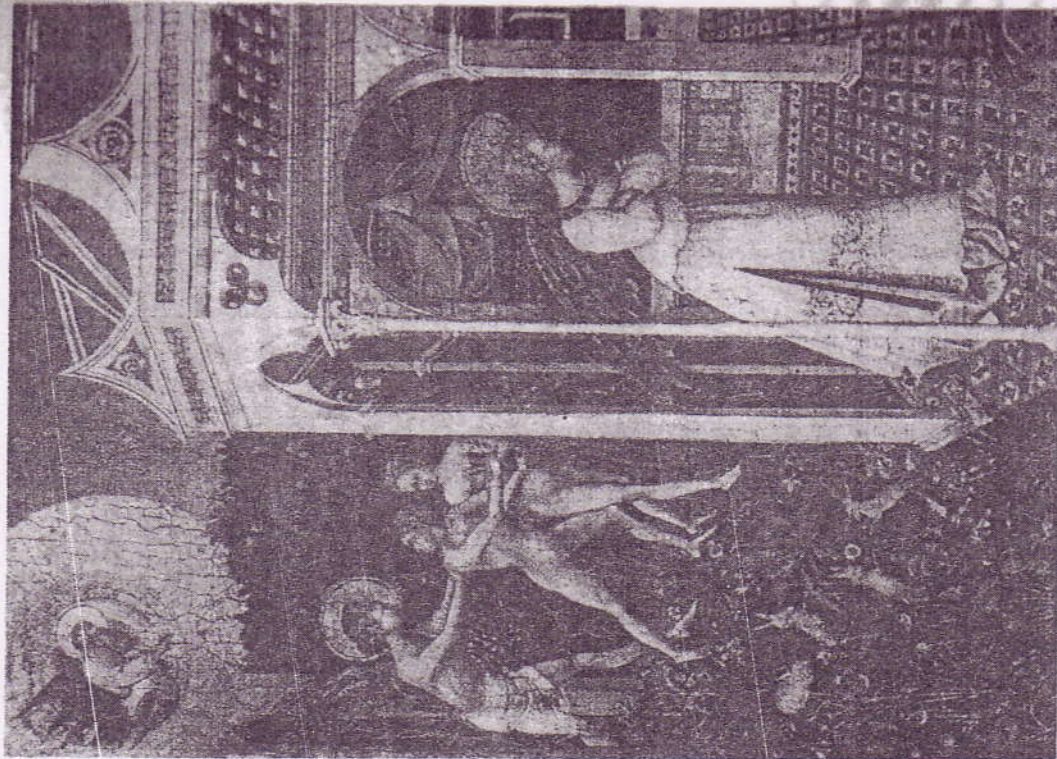

V Peatükk

VANA TESTAMENT

Sissejuhatus. Renessansikunstnike huvi pälvisid eelkõige Kristus, Neitsi Maarja ja Kiriku pühakud. Paljud Vana Testamendi stseene ja episoode aga hakaži kujutama veendumuse tõttu, et Vana Testamendi tegelased ja sündmused ennustavad ette Kristuse elusündmuši. Vana Testamendi dramaatilise sisu kõitvuse innustas kasutama enam tuntud teemasid. Kristliku ilmutuse eelkäijateks peetud Vana Testamendi suurkujude ja nende tegevuse kujutamise andis tunnustust Jumala sihikindlast teotsemisest inimajaloos, mis leidis täitumise Kristuses. Järgnevad lood Vanast Testamendist olid renessansikunstis kõige populaarsemad.

Maa ilma loomine. Paljud loomisluu kujutavad maalid said oma ainekliku Esimese Moosese raamatu esimestest peatükkidest: «Ja maa oli tühi ja paljas ja pimedus oli sügavuse peal ja Jumala Vaim hõljus vete kohal» (1Mo 1:2). Esimesel päeval lõi Jumal valguse ning lahutas selle pimedusest, luues nõnda päeva ja öö. Teisel päeval lahutas Jumal veed vetest ja lõi laotuse, mille ta nimetas taevaks. Kolmandal päeval lõi Ta kuiva pinna, mille Ta nimetas maaks ning kattis selle taimede, lillede ja puudega. Neljandal päeval lõi Jumal valgused taevalaotusse — päikese, kuu ja tähed. Viiendal päeval lõi Jumal linnud taevalaotusse ja olendid, kes elavad vces. Lõpuks, kuueandal päeval, lõi Jumal loomad maale ja inimese enda. «Ja Jumal ütles: «Tehkem inimesed oma näo järgi, meie sarnaseks [---]» (1Mo 1:26). «Ja Jumal lõpetas seitsmendal päeval oma töö, mis ta tegi, ja hingas seitsmendal päeval kõigist oma tegudest, mis ta oli teinud. Ja Jumal õnnistas seitsmendat päeva ja pühitses seda [---]» (1Mo 2:2-3).

Giovanni di Paolo
MAARJA KUULUTUS

Aadam ja Eeva. Kõige tuntumad stseenid Aadama ja Eeva loost on järgmised:

Aadama loomine: Esimese inimese Aadama loomist kirjeldatakse Esimeses Moosese raamat (2:7) nõnda: «Ja Jehoova Jumal valmistas inimese, kes põrm on, mullast, ja puhus tema ninasse elavat õhku: nõnda sai inimene elavaks hingeks.»

Eeva loomine: Pärast Aadama loomist otsustas Jumal, et inimene vajab kaaslast lindudele ja loomadele. «Siis Jehoova Jumal laskis tulla raske une inimese peale ja see uinus magama; siis ta võttis ühe tema küljeluudest ning sulges selle aseme taas lihaga. Ja Jehoova Jumal ehitas küljeluu, mille ta inimesest oli võtnud, naiseks ja tõi tema Aadama juurde. Ja Aadam ütles: «See on nüüd luu minu luust ja liha minu lihast! Teda peab hüütama mehe naiseks, sest ta on mehest võetud!» (1M) 2:21–23.)

Eeva kiusatus: Eedeni rohuaeda, kuhu Jumal paigutas Aadama ja Eeva, oli Ta istutanud «hea ja kurja tundmise puu» ning keelanud Aadamal surma ähvardusel süüa selle puu vilja. Aga madu, «kavalaim kõigist loomadest väljal», tuli naise juurde ja ahvatles teda sööma selle puu vilja, öeldes talle, et kui ta seda teeb, siis avanevad tema silmad ja ta saab nagu Jumal tundma head ja kurja (1Mo 3:1–5). Olles sattunud kiusatusse, sõi Eeva keelatud vilja ja andis seda ka oma abikaasale Aadamale. «Siis nende mõlemate silmad läksid lahti ja nad tundsid endid alasti olevat, ja nad õmblesid viigilehti kokku ning tegid enestele põlled» (1Mo 3:7).

Paradiisiast väljaajamine: Kuna Aadam ja Eeva olid üle astunud Jumala keelust ja kartes, et nad võivad süüa ka Eedeni aias kasvava elupuu vilju ning saada Jumala sarnaseks, karistas Jumal Aadamat ja Eevat, ajades nad Eedeni rohuaiaist välja. Kuna Eeva oli patustanud, siis otsustas Jumal, et kõik naised peavad valuga lapsi ilmale

tooma ja mehele alluma. Ja et Aadam oli samamoodi patustanud, ütles Jumal, et siitpeale peab mees palehigis oma leiba teenima. Ja Ta ütles Aadamale: «[---] Tõesti, sa oled põrm ja pead jälle põrmuks saamal.» (1Mo 3:19.)

Aadam ja Eeva maa peal: Tavaline on Aadama ja Eeva kujutamine pärast paradiisiast väljaajamist maa peal rasket tööd tegemas, et täita Jumala käsku, mille kohaselt mees peab palehigis oma leiba teenima.

Abel ohverdama: Aadama ja Eeva esimene laps oli Kain, kellest sai põllumees. Tema nooremast vennast Aabelist sai aga karjane. Ning see oli Aabel, kes tõi roahvri Jehoovale oma pudulojuste esimesest soost ja nende rasvast «[---] ja Jehoova vaatas Aabeli ja tema roahvri peale» (1Mo 4:4). Arvati, et Aabeli ohverdus ennustas ette ristilöömist, sest samamoodi ohverdati ka Jeesus — Jumala Tall.

Kain tapab Aabeli: Ka Kain tõi Jumalale ohvri, «aga Kaini ja tema roahvri peale ta ei vaadanud. Siis Kain vihastus väga ja lõi pilgu maha» (1Mo 4:5). Vihahoos tungis Kain väljal Aabeli kallale ja tappis ta. Karistuseks selle kuritöö eest muutis Issand Kaini põgenikuks ja hulkuriks ning märgistas ta, et kõik ta ära tunneksid.

Noa. Prohvet Noa oli Aadama ja Eeva otsene järeltulija nende kolmanda poja Seti kaudu. Noa ajal, «kui Jehoova nägi, et inimese kurjus maa peal oli suur [---],» otsustas Ta enese poolt loodud inimese maa pealt ära kaotada (1Mo 6:5–7). Noa üksi leidis Issanda silmis armu ja seetõttu käskis Jumal Noal laeva ehitada, «[---] ja sina pead minema laeva, sina ja su pojad, su naine ja su poegade naised sinuga. Ja sa pead viima laeva kõigist elavaist olendeist, kõigest lihast, igast liigist kaks, et nad sinuga jääksid elama: need olgu isane ja emane» (1Mo 6:18–19).

Laeva ehitamine: Kunstitis on sageli kujutatud stseeni, kus Noa ehitab Jumala antud juhtnööride järgi laeva: «[---] laeva pikkus olgu kolmsada küünart, laius viiskümmend

küünart ja kõrgus kolmkümmend küünart; [...] tee laeval katus peale ja tee üks laeva küljesse; tee sellele alumine, keskmine ja ülemine lagi» (1 Mo 6:15–16).

Veeputus: Kunstis on sageli kujutatud ka suurt veeputust, mille Jumal läkitas maa peale ja mille «vesi võimutas maa peal sada viiskümmend päeva».

Noa, tema perekond ja loomad, kelle ta oli kaasa võtnud, pääsesid laeval veeputuse eest. Ja kui Jumal lõpuks tundis, et maa puhastamine on lõpule viidud, sundis ta vihad lakkama ja veed alanema. Kui vesi alanes, peatus Noa laev Ararati mägede kohal. Noa läkitas kaarna uurima, kas maa on jälle elamiseks sobilik, aga kaaren ei pöördunud tagasi. Siis saatis ta teele tuvi, kes esmalt ei leidnud puhkepaika. Kui tuvi teist korda teele saadeti, pöördus ta tagasi, õlipuu leht nokas (1Mo 8:11). Nii sai Noa teada, et vesi on alanenud. Seda Noa katsetust laeval on võrreldud Kristuse ristimisega.

Noa ohverdus: Tänuks, et pääses veeputusest, ehitas Noa «[...] Jehoovale altari ja võttis kõigist puhtaist loomadest ja puhtaist lindudest ning ohverdas altaril põletusohvreid» (1Mo 8:20).

Noa veinuimas: Veel üks episood Noa elust, mida kunstis on sageli kujutatud, räägib tema noorima poja Haami väärirust teost. Haam luuras oma isa järele tema telgis, pärast seda kui Noa oli liiga palju veini joonud. Oma isa alastuse vahetamisega teotas Haam teda. Kui Noa ärkas ja kuulis, mis ta poeg oli teinud, needis Noa teda, öeldes: «Saagu ta oma vendadele sulaste sulaseksi!» (1Mo 9:25).

Aabraham. Noa järeltulijatest valis Jumal välja Aabrahami, et too lahkuks oma sünnikohast ja läheks Kaanani maale (1Mo 12:1j). Enam kujutatud sündmused Aabrahami elust on järgmised:

Haagar ja Ismael: Kui Aabrahami naine Saara mõistis, et ta pole võimeline lapsi ilmale tooma, siis ütles ta Aabrahamile, et too võtaks endale teiseks naiseks ümmardaja

Haagari, kellega Aabraham võiks järglasi saada (1Mo 16). Sellest ühendusest sündiski poeg, kellele pandi nimeks Ismael.

Kolme inglil ilmumine: Kui Aabraham oli juba aastates mees, siis ilmutas Jumal ennast talle ja teatas, et õnnistab Aabrahami ja Saarat nende oma pojaga. Iglul Aabraham ei uskunud seda, arvates, et tema ja ta naine on juba liiga vanad. Mõni aeg hiljem, kui Aabraham istus oma telgi lähel, ilmus tema ette kolm meest. Aru saanud, ei need on Issanda inglid, ruttas Aabraham neile austust avaldama. Ka need kolm inglit ennustasid, et Aabrahami ja tema naist õnnistatakse pojaga (1Mo 18:2). Määratud ajal täitis Jumal oma lubaduse ja Saara sünnitas Aabrahamile poja, kellele pandi nimeks Iisak (1Mo 21:1–3). Et Aabraham pöördus kolme inglil poole ainsuses, siis peetakse seda stseeni vihjeks Kolmainususele.

Aabraham ja Melkisedek: Mõni aeg pärast seda, kui Aabraham oli Kaanani maale elama asunud, kuulis ta, et tema vennapoeg Lott, kes elas Soodoma linnas, on rünnaku ajal linnale vangil võetud ja kõik ta kaubad ära röövitud. Kuulnud sellest, relvastas Aabraham oma lähikondlased ning asus röövlaid jälitama. Jõudnud neile järele, ründas ta neid öösel, lõi neid ning tõi tagasi kõik vangid ja röövitud kaubad. Kui Aabraham pöördus võidukalt tagasi, tuli Saalemi kuningas ja ülempreester Melkisedek võitjat tervitama, tuues talle leiba ja veini. Ja Melkisedek õnnistas Aabrahami, öeldes: «Õnnistatud olgu Aabraham, kõige kõrge ma Jumala, taeva ja maa looja poolt!» Aabraham aga omakorda maksis ühe kümnendiku sõjasaagist kümnisena Melkisedekile. «Kirja heebrealastele» autor (He 7:1j) seostab seda episoodi Kristuse ohverduste ja Kristuse preestriametiga.

Iisaki ohverdamine: Aabrahami elust on kõige sagedamini kujutatud stseeni, milles Jumala poolt proovile pandud Aabraham pidi Jumala käsu kohaselt ohverdama oma poja Iisaki. Otsustaval hetkel, kui Aabraham oli juba valmis

oma poega tapma, segas Jumal vahele, öeldes: «Ära pane kätt poisi külge ja ära tee temale midagi, sest nüüd ma tean, et sa kardad Jumalat, ega keela mulle oma ainust poega!» (1Mo 22:12.) Seda episoodi tõlgendatakse Kristuse kannatuse valguses: nii nagu Aabraham valmistus Jumala tahte kohaselt oma poega ohverdama, nii ohverdab Kristus oma Isa käsul iseenda. Ja nii nagu Iisak kandis puid oma tuleriida jaoks paika, kus teda kavatseti ohverdada, nii kandis Kristus oma risti Kolgatale.

Lott, tema naine ja tütreid: Jumal oli otsustanud hävitada pabelised linnad Soodoma ja Gomorra. Kuid tänu Loti vaadusele otsustas Jumal päästa nii tema kui ka ta naise ja kaks tütar: «Ja kui hakkas koitma, kiirustasid inglid Lotti, öeldes: «Tõuse, võta oma naine ja kaks tütar, kes siin on, et sa ei hukkuks linna süü pärast! [...] Aga vaata selja taha [...], et sa ei hukkuks! [...] Aga Loti naine, kes ta järel käis, vaatas tagasi ja muutus soolasambaks!» (1Mo 19.) Pärast naisega juhtunud tragöödiat asus Lott koos kahe tütrega elama mäekoopasse. Et seal polnud mehi, kellega paari heita ja et Lotil endal polnud enam naist, otsustasid tüe ed oma isa ära võrgutada. Jootnud teda veiniga, suutsid nad Lotti sedavõrd uinutada, et mõistmata, mis ta teeb, magas Lott nende mõlemaga. Tütred sünnitasid talle kaks poega — Moabi ja Ben-Ammi.

Iisak ja Rebeka: Kui Aabraham oli juba väga vana, hakkas ta muret tundma selle pärast, et tema poeg Iisak ei võtaks naiseks mitte Kaananimaa tütar, vaid neiu oma sünnikohast Kaldeast. Seetõttu läkitas Aabraham ühe oma ustava sulase Iisakile naist valima. Jõudnud Naahori linnani, pöördus sulane Jehoova poole, et see aitaks Iisakile õiget naist leida. Sulane palus, et naiseks saaks see, kes annab talle ja tema kaamelitele juua. Palvele tuldi vastu ning sulane valis välja Rebeka-nimelise tüdruku, kelle ta Kaananisse kaasa viis. Iisak, kes vastu õhtut väljal mõtiskles, nägi kaameleid lähenemas. «Kui Rebeka oma silmad üles tõstis ja nägi Iisakit, siis ta laskus kaameli seljast ning

küsis sulaselt: «Kes on see mees, kes meile väljal vastu tuleb?» Ja sulane vastas: «See on minu isand!» Siis Rebeka võttis loori ja kattis ennast. [...] Ja Iisak viis Rebeka oma ema Saara telki; ja ta võttis Rebeka, see sai tema naiseks [...]» (1Mo 24:64–67).

Jaakob. Abielust Iisakiga sündisid Rebekale kaksikpojad Jaakob ja Eesav. Eesav oli hea kütt ja isa lemmik. Jaakob, «vagane mees, kes elas telkides», oli ema lemmik.

Jaakobi õnnistamine: Kui Iisak oli vanaks jäänud ja tema silmanägemine tuhmunud, tundis ta, et surm on lähedal. Ta kutsus Eesavi enda juurde, öeldes: «[...] küti mulle mõni jahiloom. Valmista siis mulle maitsvat rooga, mida ma armastan, ja too mulle süüa, et mu hing sind õnnistaks enne kui ma suren.» Aga Rebeka, olles seda juttu pealt kuulnud, mõtles välja abinõu, kuidas tema lemmik võiks saada oma isa õnnistuse Eesavi asemel. Eesavi ärakolekul riietas ta Jaakobi Eesavi riietesse ning kattis Jaakobi käed ja kaela sikutalle nahkadega, sest Eesav oli «kakarune». Siis valmistas ta maitsva roa ning saatis Jaakobi sellega isa juurde. Oma poolpimeduse tõttu ei olnud Iisak kindel, kes tuli. «Hääl on Jaakobi hääl,» ütles ta, «aga käed on Eesavi käed!» Lasknud end sellest petta, et käed, mida ta puudutas, olid karvased, õnnistas Iisak Jaakobit, andes talle võimu tema venna ja kogu nende hõimu üle (1Mo 27).

Jaakobi unenägu: Renessansiaegsetel maalidel on sageli kujutatud Jaakobi unenägu, mida ta nägi oma reisir Haa-ranisse, kuhu ta läks naist otsima. Peatudes öösel tee ääres, tegi ta kividest peaaluse ja heitis magama. «Ja ta nägi und, ja vaata, maa peal seisis redel, mille ots ulatus taevasse, ja ennäe, Jumala inglid astusid seda mööda üles ja alla!» (1Mo 28:12.) Siis pöördus Jumal Jaakobi poole, öeldes: «Mina olen Jehoova, su isa Aabrahami Jumal ja Iisaki Jumal. Maa, mille peal sa magad, ma annan sinule ja su soole!» Kui Jaakob ärkas, mõistis ta, et Jumal oli ol-

nud tema juures, ning ta võttis kivid oma peaalusest, pani need sambaks püsti, valas selle otsa peale õli ja nimetas selle paiga Peeteliks [Peetel — Jumala koda]. Peale selle töötas ta, et kui Jumal jääb temaga, siis «[---] see kivi, mille ma panin sambaks, saab Jumala kojaks! Ja kõigest, mis sa mulle annad, ma annan sulle täpselt kümni!» (1Mo 28:22.)

Jaakobi võitlus ingluga⁶: Hiljem, reisil oma võõraks jäänud venna Eesavi juurde, sai Jaakob kinnituse Jumala soosingust. Öösel mindi puhkama. «Aga Jaakob ise jäi üksinda maha. Siis heitles üks mees temaga, kuni hakkas koitma!» Ingel ei saanud temast jagu. «Ja mees ütles: «Lase mind lahti, sest juba koidab!» Aga tema vastas: «Ei ma lase sind mitte, kui sa mind ei õnnista!» Siis ta küsis temalt: «Mis su nimi on?» Ja ta vastas: «Jaakob!» Seepeale ütles tema: «Su nimi ärgu enam Jaakob, vaid olgu Iisrael [Jumalaga võitleja], sest sa oled võidelnud Jumala ja inimestega ja oled võitnud!» Siis küsis Jaakob ja ütles: «Ütle nüüd mulle oma nimi!» Aga ta vastas: «Miks sa mu nime küsid?» Ja ta õnnistas teda seal. Ja Jaakob pani sellele paigale nimeks Penuel [Jumala pale], sest ta ütles: «Kuigi ma nägin Jumalat palgest palgesse, pääsis siiski mu hing!» (1Mo 32:25–31.)

Joosep. Joosep oli Jaakobi ja tema lemmiknaise Raaheli poeg. Jaakob «armastas Joosepit enam kui kõiki oma poegi, sest ta oli tema vana ea poeg, ja ta tegi temale kirju kuue». See kuub oli märgiks, et erinevalt oma vendadest, kes olid oma isa juures töölist, lubati Joosepil jääda isamajja ja nautida erilisi privileege. «Kui ta vennad nägid, et nende isa armastas teda enam kui kõiki tema vendi, siis nad vihkasid teda ega rääkinud temaga avameelselt.» Ühel päeval saatis isa Joosepi vaatama, kas tema vendade ja karjaga on kõik korras. «Aga nad nägid teda kaugelt

⁶ Eestikeelses Piiblis on ingli asemel Jumal. *Tlk.*

ja enne kui ta jõudis nende juurde, võtsid nad õelalt nõuks teda tappa. [---] Ja kui Joosep tuli oma vendade juurde, siis kiskusid need Joosepil kuue seljast, kirju kuue, mis tal seljas oli, ja võtsid tema ning viskasid kaevu; [---] tõmbasid ja võtsid nad Joosepi kaevust välja ja müüsid Joosepi kahekümne hõbetüki eest ismaeliitidele; ja need viisid Joosepi Egiptusesse. [---] [tema vennad] võtsid Joosepi kuue ja tapsid ühe siku ning kastsid kuue verre. [---] nad saatsid kirju kuue [isa kätte], tulid oma isa juurde [---]. Ja ta tundis selle ära ning ütles: «See on mu poja kuub!» [---] Ja Jaakob käristas oma riided lõhki [---] ja leinas oma poega kaua aega» (1Mo 37). Seda, kuidas vennad Joosepi ismaeliitidele müüsid, on võrreldud sellega, kuidas Juudas reetis Kristuse, müües maha oma õpetaja kolmekümne hõbetüki eest.

Joosepi hilisematest elusündmustest on kunstis sageli kujutatud järgmisi:

Joosep ja Pootifari naine: Joosep viidi Egiptusesse, kus ta sai vaarao ihukaitsesepaliku Pootifari sulaseks. Ta teenis nii ustavalt, et temast sai oma isanda koja ülevaataja. Pootifari naine aga armus Joosepisse ja ahvatles teda pätuteele. Ühel päeval oli Joosep sunnitud tema lähenemiskatsetest pääsemiseks kuuest välja pugema ning selle tema kätte jätma. Kuna Pootifari naine oli vihane Joosepi äraütlemise pärast, kasutas ta kuube tõendina, et Joosep oli talle kõlvatuid lähenemiskatseid teinud. (1Mo 39.)

Vaarao unenägu: Pootifar heitis Joosepi oma naise valesüüdistuse põhjal vanglasse. Seal aitas ta ühel vaarao teenril unenäo ära seletada. Umbes kaks aastat hiljem nägi vaarao ise üht unenägu, mis talle muret tekitas. Esimalt nägi ta unes, et jõest tõusis seitse ilusat lihavat lehma, kes hakkasid sealt jooma. Nende järel tuli seitse lahjat lehma, kes söid ära need seitse lihavat lehma. Siis jäle nägi ta und, et seitse ilusat viljapead tõusis ühest kõrrest. Seejärel võrsus seitse kehva viljapead, mis neelasid need seitse ilusat viljapead alla. Kui vaarao ei suutnud

oma kaaskondlastelt saada ühtki rahuldavat seletust sellele unenäole, siis veenis vaarao teener teda, et ta laseks kutsuda Joosepi. Joosep seletaski ära selle unenäo, mis pidi tähendama peatselt saabuvat seitset külluseaastat ja nendele järgnevat seitset nälja-aastat. Tänu Joosepi nõuandele säilitati seitseme aasta viljasaak läheneva näljahäda jaoks ning Egiptuse rahvas pääses õnnetusest. (1Mo 40–41.)

Joosep ja tema vennad: Näljahäda, mis vaevas Egiptust, tabas ka Kaananimaad, kus Joosep oli sündinud. Joosepi isa Jaakob saatis oma pojad Egiptusesse vilja ostma, et tema rahvas ei peaks nälgima. Vahepeal oli Joosepist tehtud kogu Egiptuse asevalitseja. Kui vennad ilmusid Joosepi ette, ei tundnud nad teda ära. Maalidel on sageli kujutatud Joosepi kohtumist ja taasühinemist oma vendadega. (1Mo 42–47.)

Mooses. Pärast Joosepi surma suurenes israellitide arv märgatavalt ning nende mõjuvõim Egiptusemaal kasvas. Olles hirmul israellitide kasvava mõjuvõimu pärast, käskis Egiptuse vaarao surmata kõik selle hõimu poeglapsed. Kuid ettemääratuse tõttu pidi üks Iisraeli naine oma poja päästma. Kolme kuu pärast, kui tal polnud enam võimalik last oma kodus peita, pani ta poja punutud korvi ja jättis ta «[...] jõe äärde kõrkjaisse» (2Mo 2:3). Seejärel peitis lapse õde end tema lähedusse, et näha, mis lapsega juhtub. Ta nägi vaarao tütar, kes pesema tulles last märkas. Printsess sai aru, et tegemist on israelliidi lapsega, kuid nähes nutvat last, hakkas tal temast kahju. Lapse õde leidis võimaluse printsessile läheneda ning tegi ettepaneku leida naine, kes hoolitseks lapse eest. Sel moel sai lapse tööline ema loa hoolitseda omaenese poja eest. «Kui laps oli kasvanud, siis ta tõi selle vaarao tütrele ja see võttis selle enesele pojaks; ta pani temale nimeks Mooses [...]» (2Mo 2:10).

Ka paljud teised stseenid Moosese elust on olnud renes-

sansiaegsete maalide aineks. Kõige enam on kujutatud järgnevaid stseene:

Mooses ja kuldkroon: Kui Mooses elas lapsena vaarao õukonnas, asetar valitseja ühel päeval mängeldes krooni tema pähe. Kroc .i keskel oli ebajumala kuju ning seda nähes viskas laps krooni maha. Seepeale kutsuti kokku õukonna targad, et seda halba ennet seletada. Mõnede arvates tähendas see, et Mooses kukutab kunagi valitseja. Teised nägid selles teos paljalt lapselikku kapriisi. Et asjas lõplikku selgust saada, otsustati laps proovile panna. Tema ette asetati kaks vaagn t; üks hõõguvate süte, teine kirssidega. Otsustati, et kui Mooses valib kuumad söed, siis ta pääseb. Jumala poolt juhituna haaras Mooses peotäie hõõguvaid süsi ning pistis seepeale karjatades käe suhu. Legend räägib, et selle tagajärjel põletas ta ära oma keele ning hiljem olnud tal kõnelemisraskusi. Itaalia kunstnikud kujutasid seda heebrea legendil põhinevat lugu sageli.

Mooses ja midjanimaalased: Noore mehena nägi Mooses, kuidas egiptlased julmalt israellasi rõhuvad. Ühte oma suguvenda kaitstes tappis ta egiptlasest ülevaataja. Oma elu päästmiseks Mooses põgenes ning leidis varjupaiga Midjanimaal. Ühel päeval, kui Mooses istus kaevu ääres, tuli sinna Midjani preestri seitse tütar oma isa lambaid jootma. Kui kohalikud karjused püüdsid tüdrukuid eemal le tõrjuda, aitas Mooses tüdrukuid ja vaatas, et nende lambad saaksid korralikult joodetud. Sellest kuulnud, kutsus preester Moosese enda juurde koju. Hiljem võttis Mooses endale naiseks tema tütre Sippora. (2Mo 2:11–22.)

Mooses ja põlev põõsas: Ühel päeval, kui Mooses karjatas oma äia Jitro lambaid, sattus ta Jumala mäe Hoorebi juurde. «Seal ilmutas ennast temale Jehoova ingel tuleleegis keset kibuvitsapõõsast, ja ta vaatas, ja ennäe, kibuvitsapõõsas põles tules, aga kibuvitsapõõsas ei põlenud ära!» (2Mo 3:2.) Kui Mooses peatus, et vaadata, miks põõsas tules ära ei põle, siis hüüdis Jumal teda sealt. Jumal teatas

Moosesele, et too on valitud, et ta vaarao maale tagasi pöörduks, ja ütles: «[---] vii mu rahvas, Iisraeli lapsed, Egiptusest välja!»

Egiptuse nuhtlused: Jumala tahte kohaselt pöördus Mooses koos Aaroniga Egiptusesse tagasi ning nad palusid vaarao Iisraeli rahvas orjapõlvest vabaks lasta. Aga vaarao süda oli kalk ja israeliitide vabakslaskmise asemel suurendas ta nende koormisi (2Mo 5:7jj). Siis lasi Mooses Jumala abiga rea õnnetusi Egiptuse peale tulla. Esmalt segas Mooses oma kepigä Egiptuse jõgede vett. Jõgede veed muutusid vereks ning kalad surid. Järgnevalt pani ta maa konnadest kihama. Seejärel muutis Mooses maa põrnu sääskedeks, kes vaevasid loomi ja inimesi. Kui vaarao endiselt keeldus järele andmast, pani Mooses maa parmudest k'h ma. Edasi läkitas ta katku Egiptuse loomade kalala ning koi: loomad, välja arvatud israeliitide omad, surid väljadel. Kuna ka see ei liigutanud israeliitide südant, vallandas Mooses paisekatku, et egiptlasi piinata, ning pärast seda suure rahe ja äikesetormi, et hävitada vili põldudel. Aga et vaara keeldus endiselt Jumala tahtele allumast, siis läkitas Mooses Egiptusesse rohutirtsude nuhtluse, mis neelas kõik rohelise maal. Seejärel sirutas Mooses oma käe välja ning kogu Egiptusemaa mähkus kolmeks päevaks pimedusse. Lõpuks hoiatas Mooses vaarao, et kui see ei vabasta Iisraeli rahvast, siis lüüakse surnuks kõigi Egiptuse perekondade esmasündinud lapsed. Aga vaarao keeldus ikkagi neid kuulda võtmast ja nii Jumal «[---] löi maha kõik esmasündinud Egiptusemaal, aujärjel istuva vaarao esmasündinust alates kuni vangiarukas oleva vangi esmasündinuni, ja kõik lojaste esmasündinud» (2Mo 12:29). Aga Iisraeli rahva lapsi säästeti, sest Jumal «[---] ruttas mööda Iisraeli laste kodadest Egiptuses, kui ta nuhtles egiptlasi [---]» (2Mo 12:27). Pärast selliseid raskeid õnnetusi lubas vaarao lõpuks Iisraeli rahval Egiptusest lahkuda.

Punases merest⁷ läbimine: Kuigi vaarao lõpuks lubas Iisraeli rahval Egiptusest lahkuda, ei lubanud tema uhkus, et nad takistamatult lahkuksid, ning ta kogus kokku oma sõjamehed ja sõjavankrid, et israeliite jälitada. Punase mere ääres jõudis egiptlaste armee israellastele järele. Israellased olid väga hirmunud. «Siis Mooses sirutas oma käe mere kohale ja Jehoova laskis mere taanduda tugevast idatuulest kogu öö ning tegi mere kuivaks — vesi lõhenes! Ja Iisraeli lapsed läksid läbi mere kuiva mööda ja vesi oli neil müürina paremal ja vasakul pool!» (2Mo 14:21–22.)

Vaarao ja tema armee hävitamine: Kui vaarao armee püüdis israeliitidele läbi Punase mere järgneda, sirutas Mooses uuesti oma käe mere kohale. «Ja vesi tuli tagasi ning kattis sõjavankrid ja ratsanikud, kogu vaarao sõjaväe, kes oli tulnud neile järele merre; ei jäänud neist üle ühtainustki!» (2Mo 14:28.) «Nõnda päästis Jehoova sel päeval Iisraeli egiptlaste käest ja Iisrael nägi egiptlasi surnuina mere rannal» (2Mo 14:30).

Manna kogumine: Oma rännuteel pärast Egiptusest pääsemist avastasid Iisraeli lapsed, et nad on kõrbesse ära eksinud ja neil ei ole toitu. Aga Jumal andis abi «[---] ja hommikul oli kastekord leeri ümber. Ja kui kastekord oli haihtunud, vaata, siis oli kõrbe pinnal midagi õhukese soomuse taolist, peenikest nagu härmatis maas. Kui Iisraeli lapsed seda nägid, siis nad küsisid üksteiselt: «Mis [Mis? heebrea k man? Sellest: manna] see on?» Sest nad ei teadnud, mis see oli. Aga Mooses vastas neile: «See on leib, mida Jehoova annab teile süüa» (2Mo 16:13jj). Iisraeli rahvas korjas mannat ning sai toidetud ja nii nad sõid mannat nelikümmend aastat, kuni jõudsid Kaanani maale.

Mooses ja Hoorebi kalju: Pärast seda, kui Iisraeli lapsed olid kõrbest välja jõudnud, löid nad oma telgid üles paigas,

⁷Eestikeelses Piiblis on Punase mere asemel Kõrkjameri. 71k.

mille nimi oli Refidim, aga et seal polnud vett, olid nad väga januised. Kui Mooses pöördus abipalvega Jumala poole, vastas Jumal: «Mine edasi rahva ees ja võta enesega mõningad Iisraeli vanemaist. Võta kätte oma kepp, millega sa löid Niiiluse jõe, ja mine. Vaata, mina seisan seal sinu ees Hoorebi kaljul. Löö kaljut, siis tuleb sel'est vesi välja ja rahvas saab juua!» Ja Mooses tegi nõnda Iisraeli vanemate nähes» (2Mo 17:5-6).

Mooses saab kümme kasku: Üks kõige kuulsamatest ja lihtsasti enam kujutatud stseenidest Moosese elus on see, kus Mooses tõuseb Jumala käsul Siinai mäele ja saab seal Jumalalt kaks kivist käsulauda (2Mo 31:18).

Mooses ja kuldvasikas: Sel ajal kui Mooses oli Siinai mäel Jumalalt kärke vastu võtmas, tuli Iisraeli rahvas Aaroni juurde ja ütles: «[...] tee meile jumalaid, kes käiksid meie ees, sest me ei tea, mis on juhtunud selle Moosese, mehega, kes tõi meid Egiptusemaalt välja!» (2Mo 32:1.) Siis kogus a. on kokku inimeste ehted ja vormis neist kuldvasika, mille ta andis inimestele kummardamiseks. Aga kui Mooses tuli Siinai mäelt tagasi ning nägi seda ebajumalat, sai ta maruvihaseks ja viskas Jumalalt saadud käsulauad käest ning purustas need. Siis võttis ta kuldvasika ning hävitas selle (2Mo 32:20).

Mooses ja vaskmadu: Rännuteed viisid Iisraeli rahva Edoomiaale. Nad olid väga tüdinenud läbitud pikast ja rasket teekonnast. Tekkis nurin Jumala ning Moosese vastu ja karistuseks läkitas Jumal hulgaliselt mürgiseid madusid, kes hammustasid inimesi, nii et paljud neist surid. Aga Mooses palus rahva eest. «Ja Jehoova ütles Moosesele: «Tee enesele madu ja pane see ridva otsa, siis jääb elama iga salvatu, kes seda vaatab!» Ja Moosese tegi vaskmading pani selle ridva otsa. Kui siis madu oli salvanud kedagi, aga too silmitses vaskmadu, siis ta jäi elama!» (4Mo 21:8-9.) Sel viisil taastati Iisraeli laste usk.

Joosua. Pärast Moosese surma sai kogu Iisraeli rahva ju-

hiks Joosua. Tema juhtimise all ületasid nad Jordani jõe ning jõudsid Jumala poolt toetatud maa, Gilgalimaale, «maale, mis piima ja mett voolab». Joosua sõjalistest ettevõtmistest pärvis renessansiaegsete kunstnike erilist tähelepanu Jeeriko lugu.

Jeeriko langemine: Ületanud Jordani jõe, jõudsid Iisraeli Jeeriko linna müüride alla, mida nad piirama hakkasid. Jumal ilmutas end Joosua.e ja ütles talle, kuidas saab linna vallutada. Kuus päeva järjest, igal päeval, marssisid Iisraeli ühe korra vaikides ümber linnamüüri, kandes endaga seaduselaegast. Seitsmendal päeval käisid nad Jumala käsu kohaselt seitse korda ümber linna: «Ja kui seitsmendal korral preestrid puhusid sarvi, ütles Joosua rahvale: «Karjuge, sest Jehoova annab linna teile! [...]» Siis rahvas hakkas karjuma ja puhuti sarvi! Ja sündis, kui rahvas kuulis sarvehäält ja rahvas hakkas karjuma suure sõjakisaga, et müür varises oma jala pealt ja rahvas läks üles linna, igaüks otse omalt kohalt, ja nad vallutasid linna!» (Jo 6:16jj.)

Simson. Joosua surma järgsetel aastatel kaldusid Iisraeli lapsed vooruse radadelt kõrvale. Karistuseks andis Jumal nad esmalt midjanite ja siis vilistite meelevalda. Viimaks Jumal leebus ning määras kindlaks, et ühel Iisraeli naisel peab sündima poeg, kes «[...] hakkab Iisraeli päästema vilistide käest» (Ko 13:5). Poisile pandi nimeks Simson ning tal oli tohtu jõud. Räägitakse sellest, kuidas Simson nooruses paljaste kätega lövi surmas ning kuidas ta hiljem lõualuuga tuhat vilistit tappis. Maalidel on kõige saledamini kujutatud järgnevaid stseene tema elust:

Simson ja Deliila: Simson armus sügavalt ühte vilistisoost naisesse, keda kutsuti Deliilaks. Kui vilistite juhid sellest kuulda said, õhutasid nad Deliilat mingi riuka abil välja uurima Simsoni suure jõu saladust, et teda võiks sellest ilma jätta ja temast niiviisi jagu saada. Kolm korda püüdis Deliila armusõnadega meelitada Simsonit oma sala-

dust avaldama. Alles neljandal korral tunnistas Simson lõpuks üles, et tema jõu saladus peitub juustes, mida tema sünnist saadik pole lõigatud. Uinutanud Simsoni, ta «[...] kutsus ühe mehe, kes pügas tema seitse juuksekiharat: siis Simson hakkas nõrgenema ja ta jõud lahkus temast» (Ko 16:19). Nii sattus Simson vilistite kätte.

Simsoni surm: Vilistid, kes olid Simsoni kinni võtnud, torikasid tal esiteks silmad välja, siis aheldasid ta ja heitsid Assa vanglasse, kuid unustasid, et Simsoni juuksed hakkavad uuesti kasvama. Mõni aeg hiljem toodi Simson vangla keldrist suurele vilistite kogunemisele, et ta neid lõbustaks. Et Simson oli pime, juhtis teda majja üks nooruk. Simson palus noormeest, et see juhataks ta katuse tugisammaste juurde, et tal oleks, mille vastu toetuda. Tundes sambaid käe all, lükkas Simson need suure jõupingutusega ümber ja hoone katus varises kõigile kohalviijajale kaela. Simson sai ise surma ja «[...] nii oli surnuid, keda ta surres surmas, rohkem kui neid, keda ta oma elus oli surmanud!» (Ko 16:30). Meelekindluse allegoorilist kuju on vahel kujutatud koos samba või tugipostiga, viidates Simsoni teole.

Rutt. Renessansiaegses kunstis oli Moabi naine Rutt hästi tuntud kuju. Rutt soovis pärast oma abikaasa ja äia surma jääda oma ämma Noomi juurde, öeldes: «Ära käi mulle peale, et ma sind maha jätaaksin ja pöörduksin tagasi su juurest, sest kuhu sina lähed, sinna lähen ka mina, ja kuhu sina jääd, sinna jään minagi! Sinu rahvas on minu rahvas ja sinu Jumal on minu Jumal!» (Ru 1:16).

Rutt ja Boas: Kui Noomi pöördus tagasi oma sünnilinna Petlemma, siis Rutt läks temaga kaasa. Toidu hankimiseks läks Rutt põllule viljapäid noppima, mis viljalõikajad olid maha jätnud. See põld aga, kuhu ta läks, kuulus Boasele, kes oli väga rikas mees ning samast suguvõsast, millest Noomigi. Nähes Rutti põllul seismas, armus Boas temasse ning näitas tema vastu üles suurt armastusväär-

sust. Öösel pärast rehepeksu läks Rutt Boase juurde rehealusesse ning tutvustas ennast talle. Siis otsustas Boas Ruti sugulasena kasutada oma õigust nõuda teda endale. Nii ta tegigi ja nende abielust sündis poeg Oobed, kes sai Iisai isaks ning Iisai sai omakorda kuningas Taaveti isaks.

Taavet. Pärast Simsoni surma, kui israelliidid ikka veel vilistite vastu võitlesid, hakati Hanna poega Saamueli pidama Jumala tõeliseks prohvetiks. Iisraeli rahvas pöördus palvega Saamueli poole, et too määraks ühe nende seast kuningaks. Esimesena valis Saamuel Iisraeli kuningaks suure sõjamehe Sauli. Saul võitles vägevalt Iisraeli vaenlaste vastu, kuid et ta kummardas ebajumalat, pöördus Jumal tema vastu ja keeldus teda Iisraeli kuningaks tunnustamast. Seejärel käskis Jumal Saamueli üles otsida Iisai poeg Taavet ja teha ta Iisraeli kuningaks. Renessansikunstis on kõige sagedamini kujutatud järgnevaid sündmusi Taaveti elust:

Taaveti võidmine: Kõeldunud tunnustamast Sauli Iisraeli kuningana, käskis Jumal täita prohvet Saamueli oma sarv õliga ja ütles: «[...] mine: mina läkitan sind petlemalise Iisai juurde, sest ma olen tema poegadest vaadanud enesele kuninga!» (1Sa 16:1.) Petlemmas kutsus Iisai kõik oma pojad ette ning esitles neid järgemööda, aga Saamuel lükkas kõik tagasi. Lõpuks kutsuti väljalt noorim poeg Taavet, kes seal lambaid karjatas. Siis ütles Jumal Saamueliile: «[...] «Tõuse ja võia teda, sest tema on see!» Ja Saamuel võttis õlisarve ja võidis teda ta vendade keskel. Ja Jehoova vaim tuli võimsasti Taaveti peale, alates sellest päevast ja edaspidi. [...]» (1Sa 16:12–13.)

Taavet mängib kannet: See stseen põhineb lõigul Esimesest Saamueli raamatust (16:23), kus on kirjutatud: «Ja kui vaim Jumalalt oli Sauli peal, võttis Taavet kandle ja mängis oma käega; siis Saul sai hingata ja temal oli parren. olla ning kuri vaim lahkus ta pealt.»

Taavet ja Koljat: Esimese Saamueli raamatu 17. peatükis

kirjeldatakse pikalt kangelaslikku võitlust Taaveti ja vilistite vägimees Koljati vahel. Lugu lõpeb niimoodi: «Ja Taavet pistis käe pauna, võttis sealt kivi ja lingutas ning tabas vilisti otsa ette; kivi tungis laupa ja ta langes silmili maha. Nõnda sai Taavet vilistist jagu lingu ja kiviga; ta lõi vilisti maha ja surmas tema; aga Taavetil ei olnud mõõka käes. Siis Taavet jooksis ning astus vilisti juurde ja võttis tema mõõga, tõmbas tupest ja surmas tema ning raius sellega ta pea maha; ja kui vilistid nägid, et nende kangelane oli surnud, siis nad põgenesid» (1Sa 17:49–51). *Taaveti võidud*: Kunstis on sageli kujutatud kaht võidukat stseeni Taaveti elust. Esimene kirjeldab Sauli ja Taaveti tagasipöördumist pärast võitu vilistite üle ning põhineb Esimesel Saamueli raamatul (18:6jj), millest võib lugeda: «Ja kui nad olid tulemas, siis kui Taavet pöördus tagasi vilisti löömast, läksid raiused kõigist Iisraeli linnadest lauldes ja tantsides kuningas Saulile vastu, olles rõõmsad trummide ja simblitega. Ja tantsivad naised laulsid vastastikku ning ütlesid: «Saul löi maha oma tuhat, aga Taavet oma kümme tuhat!» Siis Sauli viha süttis väga põlema [---]. Kadedusest aetuna hakkas Saul siitpeale Taaveti poole koori vaatama.

Teine lugu juhtus pärast Sauli surma ja pärast seda, kui Taavet oli valitud kõigi Iisraeli hõimude kuningaks. Varsiti pärast kuningaks saamist oli Taavet jälle sunnitud astuma võitlusse vilistite vastu, keda ta kahes suures lahingus löi. Seejärel kogus ta kokku valitud mehed ja läks Juudasse vilistite käes olevat seaduslaegast tagasi vallutama. Taavet tõi selle võidukalt Jeruusalemma, mille ta oli muutnud riigi poliitiliseks ja religioosseks keskuseks (2Sa 6). Taaveti saabumist Jeruusalemma on tõlgendatud ennustusena Kristuse tulekust sellesse linna vahetult enne oma kannatust.

Taavet tantsib laeka ees: Seaduslaeka teekonda Jeruusalemma on kirjeldatud nii: «[---] siis läks Taavet ja tõi rõõmsa meelega Jumala laeka Oobed–Edomi kojast üles

Taaveti linna. Kui Jehoova laeka kandjad olid astunud kuus sammu, siis ohverdas ta härja ja nuumveise. Ja Taavet tantsis kõigest väest Jehoova ees [---]» (2Sa 6:12–14). *Taavet ja Batseba*: Batseba, keda Taavet esmakordselt nägi kuningakoja katuselt ja keda ta himustama hakkas, oli teise mehe naine. Taavet ei saanud enne temaga abielluda, kui polnud korraldanud Batseba abikaasa tapmist lahingus. Ja nagu Vana Testament väidab: «[---] Aga see asi, mis Taavet oli teinud, oli Jehoova silmis paha» (2Sa 11:27).

Taaveti patukahetsus: Karistuseks Batseba abikaasa, heitiit Uurija surma põhjustamise ja tema lesega abiellumise eest lasi Jumal Taaveti ja Batseba esimesel lapsel surmahaigusesse jääda. Kahetsedes sügavasti oma tegu, võttis Taavet omaks, et oli Jumala vastu patustanud. Talle anti andeks, kuid laps suri. Peale patukahetsust sündis Taavetil ja Batsebal teine laps, kellele pandi nimeks Saalomon (2Sa 12).

Saalomon. Taaveti ja Batseba poeg Saalomon, kes sai Taaveti järel Iisraeli kuningaks, oli kuulus oma tarkuse poolest. Tema elusündmustest, mida kunstis on kujutatud, on tuntuimad järgnevad:

Saalomoni kohtumõistmine: Saalomoni juurde tuli kaks lapse pärast tülitsevat naist, kes mõlemad kuulutasid sel lapse enda omaks. Tüli lahendamiseks lasi Saalomon mõõga tuua ning lausus: «Raiuge elus laps pooleks ja andke üks pool ühele ja teine pool teisele» (1Ku 3:25). Et tööline ema armastas oma last väga ega soovinud tema surma, ütles ta: «Oh mu isand, andke elus laps temale, ärge surmake teda!» Ent teine ütles: «See ei pea saama ei niinule ega sinule — raiuge pooleks!» Nende sõnade järgi tegi Saalomon kindlaks tõelise ema ja andis talle lapse tagasi. *Saalomon ja Seeba kuninganna*: Kuuldus Saalomoni tarkusest oli nii laialt levinud, et Seeba kuninganna saabus koos suure saatjaskonnaga Jeruusalemma tema tarkust

proovile panema. Ta esitas Saalomoni arvukalt küsimusi ning sai neile kõigile Saalomonilt täpse ja kõlava vastuse. See jättis kuningannale sügava mulje ning pärast paljude hinnaliste kingituste üleandmist ta lahkus. Saalomoni omakorda «[...] andis Seeba kuningannale kõike, mida ta soovis ja palus lisaks sellele, mis temale oli antud kuningas Saalomoni jõe kohaselt [...]» (1Ku 10:13).

Üks legend jutustab, et Jeruusalemma külastades sattus Seeba kuninganna puitsilla juurde, mis viis üle oja. Ta hoomas puidu imepäraseid omadusi ning põlvitas silla ees. Arvatakse, et pärast Aadama surma istutas tema poeg Sett ühe oksa oma isa hauale. Sellest oksast sirgus võimas puu, mis õitses veel ka Saalomoni ajal. (Vt *Puu*, II ptk.) Saalomoni imetles selle puu ilu ja andis käsu kasutada seda templisambana. Aga puu polnud mõõtmelt sobiv. Sellest loobuti ja ta pandi sillaks üle oja. Edasi räägib legend, kuidas Seeba kuninganna hoiatas Saalomoni, et sellest puust valmistatakse rist, mis hävitab Iisraeli rahva. Selle vältimiseks lasi Saalomon puu sügavale maa alla matta. Aga järgnevatel aastatel kaevati samasse kohta kaev ning vesi sai puuga kokkupuutest imepäraselt õnnistatuks. Kristuse ajal kerkis puu veepinnale ning seda kasutati risti valmistamiseks, mille külge löödi Kristus.

Ester Ester oli jundi neiu, kes tänu oma nõbu Mordokai jõuvingutustele sai abikaasaks vägevale kuningale Ahasverosele, kes valitses «Indiast Etioopiani — sada kahtkümmend seitset maad». Estri raamat jutustab loo Estri ning Mordokai ja mitmeid stseene sellest loost on kasutatud renessansiaegsetel maalidel.

Mordokai kannatused: Mordokai tõmbas enda peale kuningas Ahasverose ühe lemmiku, Haamani viha. Selle tagajärjel veenis Haaman kuningat välja andma edikti kassuga tappa kõik juudid tema aladel. Kuningas jäi sellega nõusse, teadmata, et tema abikaasa Ester on juut. Kui Mordokai kuulis sellest kuninga ediktist, siis «[...] käris- tas Mordokai oma riided lõhki, riietus kotiriidesse ja tuh-

ka, läks linna keskele ning kisendas valjusti ja kibedasti» (Er 4:1).

Ester ja Ahasveros: Kuulnud Mordokait, mida kuningas oli otsustanud juutidega ette võtta, läks Ester Ahasverose juurde, et oma rahva eest kosta. «Kui kuningas nägi kuninganna Estrit õues seisvat, siis leidis too armu tema silmis ja kuningas sirutas Estri poole kuldkepi, mis tal käes oli; siis Ester astus ligi ja puudutas kepiotsa. Ja kuningas ütles temale: «Mis sul tarvis on, kuninganna Ester, ja mida sa palud? Kui see oleks ka pool kuningriiki, see antakse sulle!» (Er 5:2–3.) Estri raamatu apokrüüfilises liinas (Er 15:10) on öeldud, et Estrit oma valitsuskepi puudutades väbastas Ahasveros ta oma seadusest, mille kohaselt mõisteti surma kõik, kes ilma kutsumata julgesisid tema palge ette ilmuda.

Ahasverôs austab Mordokaid: Oma ajaraamatut uurides avastas Ahasveros, et Mordokai oli talle suure teene osutanud, ning mõistis, et Mordokaid pole vääriiliselt autasutatud. Juhtus nii, et Mordokai vaenlane Haaman viibis rajasti öukonnas ja kuningas küsis talt: «Mida tuleks teha selle mehega, keda kuningas tahab austada?» Uskudes, et tema ise on see, keda kuningas tahab austada, vastas Haaman: «[...] toodagu kuninglik kuub, millesse kuningas ise on olnud rietatud, ja hobune, kelle seljas kuningas on ratsutanud ja kellele kuninglik iluhe on pähe pandud. Kuub ja hobune antagu ühe kuninga vürsti kätte ülimumuste hulgast; ja rietatagu mees, keda kuningas tahab austada, ning sõidutatagu teda hobuse seljas linna väljakule ja hüütagu tema ees: nõnda tehakse mehega, keda kuningas tahab austada!» Siis ütles kuningas Haamanile: «[...] tee nõnda juut Mordokaiga [...]» ja Haaman tegi, nagu kuningas oli käskinud (Er 6:6–10).

Joona. Joona oli see, kelle Jumal välja valis, et teda läkitada Niinive linna sealsete inimeste pahelisuse vastu jutustama. Aga Joona kartis ja kavatses põgeneda Jumala

Märgid ja sümbolid kristlikus kunstiis

palge eest. Kunstis on Joona loost kõige rohkem kujutatud järgnevaid stseene:

Joona heidetakse merre: Põgeneda tahtes läks Joona Jafas laevale lootuses jõuda Tarsisesse. «Ent Jehoova paiskas mere peale suure tuule, nõnda et merel tõusis suur torm ja näis, et laev hakkub» (Jn 1:4). Lõpuks tunnistas Joona teistele üles, et torm tabas neid Jumala viha tõttu tema vastu ja ta soovitas teistele, et nad ta merre viskaksid. Kui nad lõpuks nii tegidki, «siis rauges mere raev».

Joona pääseb merest: Jumal aga ei kavatsenud Joonat uputada ja «[...] saatis ühe suure kala, et see neelaks Joona. Ja Joona oli kala kõhus kolm päeva ja kolm ööd» (Jn 2:1). Kala kõhus olles palvetas Joona oma kitsikuses Jumala poole, kinnitades, et soovib alluda Tema tahte. «Siis Jehoova käskis kala, ja see oksendas Joona kuivale maale» (Jn 2:11). Selle loo alusel on Joona piltatribuudiks saanud suur kala või vaal.

Joona ja pudelkõrvits⁸: Jumala käsu kohaselt läks Joona Niinive linna. Seal hoiatas ta inimesi, et nende pahelisuse tõttu hävitatakse linn neljakümne päeva pärast. Selle peale kuulutas Niinive kuningas välja suure paastu ning linnarahvas riietus kotiriidesse ja raputas endale patukahetsuseks tuhka pähe. Seda nähes andestas Jumal Niinivele, aga Joona oli vihane, et Jumal ei täitnud oma lubadust. Pärast seda kui Joona läks linnast välja, et vaadata, mis saab edasi, laskis Jumal kasvada suure pudelkõrvitsa, mille all Joona võis päikese eest varju leida, ning Joona oli selle eest väga tänulik. Kuid öösel saatis Jumal ühe ussi pudelkõrvitsat hävitama ning Joonat täitis uuesti viha. «Siis ütles Jehoova: «Sina tahaksid armu anda kiikajonipuule, mille kallal sa ei ole näinud vaeva ja mida sa ei ole kasvanud, mis ühe ööga sündis ja ühe ööga hukkus, aga mina ei peaks armu andma Niinivele, sellele suurele linnale, kus on enam kui kaksteist korda kümme tuhat

⁸Estiikeelses Piiblis on pudelkõrvitsa asemel kiikajonipuu. *Tlk.*

(Fragment: Aadama ja Eeva paradiisist väljaajamine)
Filippo Lippi
TOOBIJA JA INGEL

inimest, kes ei oska vahet teha oma parema ja vasaku käe vahel, ja palju lojuseid!» (Jn 4:10–11.) Joonat on sageli kujutatud pudelkõrvitsa varjus puhkamas.

Apokriiva lood. Lisaks eespool kirjeldatud Vai a Testamendi lugudele, mis on andnud ainet paljudele renessanssimaalidele, hõlmavad selle aja kunstiteosed ka mitmeid tuntud Vana Testamendi apokriiva lugusid, mis moodustasid ühe osa Aleksandria juutide püha kirjandusest. Neist on kõige sagedamini kujutatud järgmisi:

Toobija ja ingel: Öiglane mees Toobija, kes kannatas raske silmahaiguse all, tegi ettevalmistusi surmaks. Ta palus oma pojalt Toobijal rännata Maadaisse ja tuua ära raha, mis ta oli sinna hoiule andnud. Koos oma truu koeraga asuski Toobija teele. Et ta ei tundnud teed, otsis ta omale teekaaslast, kes võiks talle teejuhiks olla. Ta kohtas peaingel Raafaeli, keda ta ära ei tundnud ja kes nõustus olema talle reisikaaslaseks. Oma teekonnal jõudsid nad Tigrise jõe⁹ äärde. Toobija läks ennast jõe äärde pesema, «[---] ja üks kala kargas jõest üles ja tahtis noore mehe ära neelata. Siis ütles ingel temale: Võta kala kinni. Ja noor mees hakkas kalast kinni ja viskas ta maa peale» (To 6:3–4). Inglise õpetuse järgi talitades küpsetas Toobija kala ja nad söid seda, ku'd jätsid alles südame, maksa ja sapi, sest ingel ütles, et «[---] Südame ja maksaga peab suitsutama meeste- või nais*erahvast, kui teda kuri väim on vaevanud, siis ei vaevata teda teips; aga sapigi võia inimest, kel kae on silmade peal, siis saab ta paremaks» (To 6:8–9). Raafaeli pideva juhatuse all oli Toobija reis õnnelik. Ta sai kätte oma isa raha ning ajas välja kurja vaimu Saarast, kellesse ta armus ja kelle ta endale naiseks võttis. Koju jõudnud, andis ta oma isale kalasapi abil nägemise tagasi. Selle sügavalt uskliku perekonna rööm oli eriti suur siis, kui peaingel Raafael teatas, kes ta on: «[---]

⁹ Piiblis Hiddekali jõgi. *Tlk.*

ma ei ole oma armu pärast, vaid meie Jumala tahtmise pärast tulnud; seepärast õnnistage teda igavesti. [---] Ja nüüd tänage Jumalat, sest ma lähen üles selle juurde, kes mu on läkitanud; ja kirjutage kõik, mis on sündinud, raamatusse. Ja nad tõusid üles, ja ei näinud teda teips» (To 12:18,20,21).

Juudid ja Olovernes: Sellal kui Niinive linnas valitses Babüloonia kuningas Nebukadnetsar, otsustas ta alustada suurt vallutusretke ja kutsus enese juurde oma vägede ülemjuhataja Olovernese: «[---] sa pead kõige õhtupoole maa rahva peale minema, kes mu suusõna vastu sõnakulmatu on olnud,» ütles kuningas, ja Olovernes «[---] luges üles äravalitud mehi sõja jaoks, nõnda kui ta isand teda oli käskinud [---]» (Ju 2:6,15). Peagi jõudsid babülooniaste väed Iisraelimaale, kuid Iisraeli rahvas oli juba kuulnud sissetungi ohust ja end vastupanuks kindlustanud. Petüülia oli esimene Iisraeli linn, mille kindlusemüüre piirama hakati. Selle asemel et I.ä.a tormijooksuga vallutada, otsustas Olovernes sellest jagu saada, takistades linna varustamist veega. Varsti l. ngesid linlased meeleheitmesse ja valmistusid alla andma. Kuid ilus lesknaine Juudit küsis linnavalitsejalt luba nende kõikide päästmiseks. Pärast seda kui ta oli palvetanud ja Issandalt abi palunud, riietas ta end oma kaunimasse rüüsse ja läks välja, et ennast babülooniaste kätte anda. Nende laagris nõudis ta, et teda viidaks Olovernese juurde, väites, et ta teab, kuidas on võimalik linna vallutada. Tema ilu ja arukus avaldasid Olovernesele mõju ning tal lubati kolmeks päevaks laagrisse jääda ning öösiti väljas palvetamas käia. Neljandal päeval korraldas Olovernes oma sõjameestele suure pidusöömingu ning ka Juuditil paluti sellest osa võtta. Öhtu jooksul jäi Olovernes üha enam ja enam veinist purju. Viimaks lahkusid kõik külalised ja orjad, jättes Olovernese koos Juuditiga telki. Veinist joobnud Olovernes oli teadvuseta. Juudit võttis ta mõõga «ja astus voodi juurde, hakkas tema juukseist kinni ja ütles: Iisraeli Ju-

mal, anna mulle rammu seltsinasel päeval! Ja ta raius kaks korda tema kaela kõige oma rammuga, ja võttis tema pea otsast ära» (Ju 13:7-8). Kuna babüloomlased olid harjunud nägema teda õsiti laagrist väljas käimas, oli tal võimalik lahkuda, võttes kaasa suure väejuhi pea. Hommikul, kui babüloomlased avastasid, et Olovernes n surnud, sattusid nad segadusse ning Iisraeli sõjameeste õnnestus neid täielikult võita.

Susanna ja kohtumõistjad: Apokriiva loo järgi oli Susanna ühe babüloomlase kaunis naine. Ta oli niisama ilus kui hea ja seetõttu armus temasse kaks koguduse kohtumõistjat, kes mõlemad otsustasid ta endale saada. Koos peitsid nad ennast naise aeda ja kui Susanna tuli aeda end pesema, ilma et teenijad teda saatnud oleksid, tulid need kaks kohtumõistjat peidupaigast välja ja nõudsid, et naine arduks neile. Nad hirmutasid teda, öeldes, et keeldumise korral tunnistavad nad valet tema vastu ja vannuvad, et tabasid ta abielurikkumiselt. Äh ardustele vaatamata tõrjus Susanna nad tagasi ja kohtumõistjad kaebasid tema peale. Susanna viidi kohtukotta ja mõisteti oma patu pärast surma. Aga kui teda hukkamisele viidi, siis üks noormeest nimega Taaniel «kisendas suure häälega» ja ütles, et kohtuotsus pele õiglane. Kohtumõistmist alustati uuesti ning Taaniel, kes lahutas naise vastu tunnistajad üksteisest, avastas nende tunnistustes vasturääkivusi ning tõestas niiviisi, et mõlemad valetavad. Selle tulemusena mõisteti Susanna õigeks ning kahele kohtumõistjale määrati samasugune saatus, nagu nad olid tahtud määrata oma süütuile ohvrile.

VI Peatükik

PÜHA RISTIJA JOHANNES

Ristija Johannes kui Kristuse eelkäija oli renessansikunstis üks kõige sagedamini kujutatavaid pühakuid. Püha Markuse järgi «[---] oli Ristija Johannes kõrbes kuulutama meelearanduse ristimist pattude andekssaamiseks» (Mk 1:4). Samuti väidab Markus, et «[---] Johannes oli riie- tatud kaameli karvusse ja tal oli nahkvöö vöö, ja ta sõi rohutiirtse ja metsmett» (1:6). Ristija Johannese elust on kõige tuntumad järgnevad sündmused.

Sakarias templis. Ajal, mil Herodes oli Judea kuningas, elas seal preester, kelle nimi oli Sakarias ja kelle naist kutsuti Eliisabetiks. Need kaks Jumala ees õiget inimest olid õnnetud, sest neil ei olnud lapsi, ja et nad olid juba eakad, oli neil vähe lootust last saada. Kuid ühel päeval, kui Sakarias templis viirukit suitsutas, ilmus talle peaingel Gabriel, kes ütles: «Ära kardata, Sakarias, sest su palvet on kuulnud ja su naine Eliisabet toob sulle ilmale poja, ja sa paned temale nimeks Johannes» (Lk 1:13). Sakarias ei suutnud esmalt ingli teadet uskuda. Ta küsis inglilt tunnustähte ja jäi seetõttu ajutiselt tummaks.

Johannese sünd ja nimepanek. Nagu Gabriel oli ennustanud, jäi Eliisabet käima peale. Lapsekandmise ajal külastas teda tema nõbu Maarja Naatsaretist, kes oli ettekuulutaja ingli kaudu teada saanud Eliisabeti suurest õnnest. Seda kahe tulevase ema kohtumistseeni tuntakse üldiselt *Maarja külastuse* nime all. (Vt *Neitsi Maarja*, VII ptk.) Ettenähtud ajal sündiski Eliisabetil poeg. Eliisabeti sugulased ja naabrid oleksid tahtnud lapsele isa nime panna, kuid Eliisabet nõudis, et lapse nimeks peab saama Johannes. Asja lõplikuks otsustamiseks pöörduti Sakaria-

se kui isa poole, kuid et ta oli keeletuks jäänud, siis «Tema nõudis lauakese ja kirjutas selle peale nõnda: «Johannes on tema nimi.» Ja nad kõik panid seda imeks» (Lk 1:63). Nii sai Ristija Johannes endale nime ja samal hetkel sai tema isa ka kõnevõime tagasi ja kiitis Jumalat. Renessansikunstnikud liitsid väga sageli Püha Ristija Johannese sündimise ja nimepaneku episoodi ühtseks kompositsiooniks.

Püha Johannes kõrbes. Legendi järgi lahkus Püha Johannes juba lapseas oma vanemate juurest ja asus kõrbesse elama. Mõnel maalil on kujutatud Kristust ja Püha Johannest lastena kõrbes kohtumas. Noore mehena kõrbes viibides sai Johannes ühel päeval jumaliku ilmutuse, milles kästi tal hakata jutlustama meeõparandusrivistimist pattude andekssaamiseks. «See sündis Betaanias, sealpool Jordani, kus Johannes ristis» (Jh 1:28).

Püha Johannes jutlustamas. Pärast ilmutust läks Johannes Jordani jõe äärde, jutlustades «nagu on kirjutatud prohvet Jesaja sõnade raamatus: «Hüüdja hää on kõrbes: valmistage Issanda teed, õgvendage tema teerajad!» (Lk 3:4.) Meeõparandusele kutsuva sõnumi mõjul lasid paljud inimesed en' tema poolt ristida. Aga kui mõni neist küsis, kas Johannes ise ongi Kristus, Lunastaja, kelle tulekust oli ette ennustatud, «siis kostis Johannes ja ütles kõikidele: «Mina ristin teid veega; aga on tulemas vägevam inimest, kelle jalatsite paela ma ei ole kõlvuline lahti päästma; tema ristib teid Püha Vaimu ja tulega.» (Lk 3:16.) Peagi tuli Jeesus ise Johannese juurde ja Johannes ristis Ta. See on peamine stseen Püha Johannese tsükli kujutamisel, sest see on Kristuse teenimine. (Vt *Kristuse ristimine*, VIII ptk.)

Püha Johannes vanglas. Jutlustamise eest ja eelkõige seetõttu, et ta oli julgenud avalikult arvustada kuningas Heroodest tema pattude pärast, võeti Johannes Heroode

sõjameeste poolt kinni ja heideti vanglasse. Vanglas olles kuulis Johannes Jeesuse poolt sooritatud imetegudest ja saatis kaks oma jüngrit Jeesuselt küsima, kas ta on ikka tõeline Kristus. Seda kuuldes ütles Jeesus Johannese kohta: «Tema on see, kellest on kirjutatud: vaata, mina läkitan sinu palge eele oma ingli, kes sulle tee valmistab sinu ees! Mina ütlen teile, ei ole kedagi suuremat naisest sündinute seas kui Johannes [...]» (Lk 7:27-28).

Heroodese pidu. Peamine patt, mida Johannes Heroode sele ette heitis, oli Heroode seadusevastane abielu oma surnud venna naise Heroodiasega. Heroodias oleks meel sasti lasknud Johannese otsekohe hukata, aga Heroodes kartis, teades, et Johannes on õige ja püha mees. Mõni aeg peale Johannese vangistamist korraldas Heroodes suure sünnipäevapeo, kuhu ta kutsus kõik oma õukonna aukandjad. Külaliste lõbustamiseks tantsis nende ees Heroodiase tütar Salome, kelle tantsimine meeldis Heroode sel ja tema kaaskonnale niivõrd, et Heroodes lubas Salome paluda endale kingiks, mida ta iganes soovib. «Aga neitsi läks välja ja küsis oma emalt: «Mis ma pean paluma?» Ent ema ütles: «Ristija Johannese pea!» (Mk 6:24.)

Ristija Johannese pea maharaiumine. Vastavalt Salomele antud lubadusele «[...] kuningas läkitas kohe valvuri ja käskis tuua tema [Johannese] pea. See läks ja raius vangitornis ta pea otsast ära ja tõi ta pea vaagnal ning andis selle neitsile, ja neitsi andis selle oma emale» (Mk 6:27-28). Maalid, kus Salome hoiab Johannese pead, erinevad maalist, kus Juudit hoiab Olovernese pead, elle poolest, et Johannese pea on kandikul ja tavaliselt ka haloga ümbritsetud.

Ristija Johannese matmine. Ristija Johannese tsükliis on viimaseks stseeniks tema matmine. Kui Johannese jüngrid kuulsid tema hukkamisest, tulid nad ja võtsid ta keha ja panid selle hauda (Mk 6:29). (Vt *Pühakud*, X ptk.) (Järgneb)